

Во второй модели обрабатывается фраза с глаголами движения: идёт, бежит, спит, сидит, едет, летит, плывёт. Работа направлена на преодоление усечения фразы до слова, пополнение глагольного словаря, на самостоятельное воспроизведение фразы и её анализ. В результате работы дети составляют предложения, понимают вопрос «Кто что делает?».

При отработке 3-й модели появляется категория падежа (В. п. без предлога). Дети составляют предложения с фиксированной структурой «Кто? Что делает? Что?»

При работе с 4-й моделью в речи детей с тяжёлыми нарушениями речи появляются прилагательные. Начинается работа с антонимов.

Начиная с 5-й модели, дети испытывают трудности в последовательности употребления слов в предложении.

Обрабатывая 6-ю модель предложений, дети с общим недоразвитием речи часто усекают фразу, встречается непонимание вопроса «Как?».

При работе с 7-й моделью в речь детей вводятся предложно-падежные окончания, слова-помощники (предлоги). На этом этапе дети должны понимать семантику падежей.

Работа над 8-й и 9-й моделями включает сопоставление предложно-падежных конструкций.

При составлении предложений по 10-й модели основное внимание уделяется предложениям, которые характеризуют явления природы.

11-я модель позволяет ввести в речь детей с тяжёлыми нарушениями речи глаголы-антонимы.

12-я модель требует полного понимания предложения. Работа над данной моделью переходит на школьное обучение.

Заключение. Необходимо подчеркнуть особую значимость системы в организации коррекционно-логопедической работы при формировании фразы у детей с тяжёлыми нарушениями речи. Работа по отработке фразовой речи не заканчивается в дошкольном возрасте, а переходит на школьное обучение. Положительная динамика формирования фразы у детей с тяжёлыми нарушениями речи может быть достигнута только при условии систематической планомерной работы.

Список цитируемых источников

1. By Lauren Lowry. Verbs Pave the Way for Language Development [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.hanen.org/Helpful-Info/Articles/Verbs-Pave-the-Way-for-Language-Development.aspx>. — Дата доступа: 06.01.2021.
2. Ребёнок в мире поиска : программа по организации поисковой деятельности детей дошкол. возраста / под ред. О. В. Дыбиной. — М. : ТЦ Сфера, 2005. — 64 с.

УДК 378

Палойка Надзея Іванаўна

*Дзяржаўная ўстанова адукацыі «Жамчужненскі яслі-сад», аг. Жамчужны,
Рэспубліка Беларусь, zhemch-sad@Baranavichy.edu.by*

КАРЦІННЫЯ СІМВАЛЫ

Артыкул асвятляе праблему навучання альтэрнатыўнай і падтрымліваючай камунікацыі дзяцей з растройствамі аўтыстычнага спектру, раскрывае сутнасць паняцця «аўтызм». Распавядае пра эфектыўную развіваючую праграму PECS — навучанне пры дапамозе малюнкаў, якая спрыяе палепшэнню лінгвістычных навыкаў, якія робяць іх прыдатнымі для працэсу камунікацыі. Артыкул адрасуецца выхавальнікам дашкольнай адукацыі, студэнтам устаноў вышэйшай адукацыі.

Ключавыя словы: аўтызм; камунікацыя; карцінныя сімвалы камунікацыі; карткі PECS; этапы навучання.

Poloiko Nadezhda Ivanovna

Zhemchuzhny Nursery-kindergarten, Zhemchuzhny, Belarus, zhemch-sad@Baranavichy.edu.by

PICTURE SYMBOLS

The article highlights the problem of teaching alternative and supportive communication to children with autism spectrum disorders, reveals the essence of the concept of autism. Talks about the effective development program PECS-learning with drawings, which helps to improve the linguistic skills that make them suitable for the communication process. The article is addressed to teachers of preschool education, students of higher education institutions.

Key words: autism; communication; picture symbols of communication; PECS cards; learning stages.

Уводзіны. У апошнія гады ўзрасла колькасць дзяцей з растройствамі аўтыстычнага спектру (далей — РАС). Дзеці з РАС у цяперашні час актыўна ўключаюцца ў сістэму адукацыі і маюць роўныя магчымасці з іншымі дзецьмі ў атрыманні неабходных ведаў, уменняў і навыкаў ва ўстановах адукацыі на розных узроўнях.

Аўтызм — адмысловая форма ананаліі псіхічнага развіцця, пры якой маюць месца ўстойлівыя і своеасаблівыя парушэнні камунікатыўных паводзін, а таксама эмацыйнага кантакту дзіцяці з навакольным светам. Асноўнымі прыкметамі аўтызму, так званай «трыядай аўтызму», з’яўляюцца парушэнне камунікацыі, стэрэатыпныя паводзіны і паслабленне здольнасці да сацыяльнага ўзаемадзеяння [1].

Многія даследчыкі адзначаюць, што дзеці з РАС маюць відавочную асаблівасць, такую як парушэнне сферы камунікацыі ў цэлым, а таксама развіцця камунікатыўных уменняў і навыкаў у прыватнасці (М. К. Бардышэўская, В. С. Нікольская, В. В. Лебедзінскі, А. Р. Баенская і інш.).

Таму адной з самых важных задач у рабоце з дзецьмі з РАС, у якіх адзначаюцца парушэнні навыкаў вербальных зносін, з’яўляецца навучанне іх даступнай сістэме камунікацыі.

Асноўная частка. У сусветнай практыцы ў якасці аднаго з эфектыўных сродкаў, якія спрыяюць павышэнню якасці жыцця дзіцяці з РАС, выступаюць падтрымліваючая і альтэрнатыўная камунікацыі (ААС — Augmentative and Alternative Communication). Гэта сістэма навучання камунікацыі пры дапамозе невербальных сродкаў: рэакцый на вегетатыўнай аснове, мімікі, рухі цела і жэстаў, погляду, тактыльна ўспрымальных сімвалаў, графічных малюнкаў і тэхнічных прылад [2].

Навучанне альтэрнатыўнай і падтрымліваючай камунікацыі — складаны і працяглы працэс, які ўключае: дыягностыку ўзроўня развіцця камунікатыўных паводзін дзіцяці, вывучэнне сацыяльнага запыту (інтарэсаў) яго законных прадстаўнікоў, падбор сродку або сродкаў невербальнай камунікацыі, распрацоўку перспектыўнага планавання працы і зместу карэкцыйна-развіваючых заняткаў. Абавязковай умовай з’яўляецца праца спецыялістаў — настаўнікаў-дэфектолагаў, выхавальнікаў дашкольнай адукацыі, настаўнікаў пачатковых класаў, педагога-псіхолога, сацыяльнага педагога, бацькоў.

Найбольш эфектыўнымі ў рабоце з дзецьмі, якія маюць РАС, выступаюць графічныя сродкі — карцінныя сімвалы камунікацыі. У якасці асновы ў навучанні невербальнай камунікацыі была ўзятая методика навучання камунікатыўнай сістэме абмену малюнкамі PECS, якую распрацавалі Эндру Бондзі і Лоры Фрост у пачатку 80-х гадоў у ЗША. Яна з’яўляецца адной з найбольш распаўсюджаных формаў дапаможнай альтэрнатыўнай камунікацыі. Навучанне PECS ужываецца сярод аўтычных дзіцяці, якія адчуваюць маўленчыя і камунікатыўныя цяжкасці. Гэтая сістэма абмену карткамі спрыяе ў працэсе навучання актывізацыі сацыяльнага ўзаемадзеяння паміж дзецьмі, дзіцём і настаўнікам, дзіцём і дарослым [3].

Справа ў тым, што разумовыя магчымасці дзіцяці з РАС не з’яўляюцца першапачаткова прыніжанымі, развіваюцца ў рамках узмоцненай увагі да дэталей і сэнсарнага ўспрымання, а таксама вузканакіраваных інтарэсаў. Схематычнасць і візуалізацыя канкрэтных аб’ектаў і дзеянняў з’яўляюцца вельмі важнай для іх навучання. Таму сістэма карэкцыі пры дапамозе візуальных малюнкаў PECS найбольш прымальна.

Карткі PECS уяўляюць сабой карцінкі, якія адлюстроўваюць як прадметы (уключаюць нават самыя звычайныя бытавыя прадметы: посуд, ежа, цацкі і інш.), так і дзеянні (чыстка зубоў, паездка ў краму, час для навучання і інш.). Акрамя таго, яны могуць служыць для напамінку аб забароне якіх-небудзь дзеянняў. Аднак забараняючыя малюнкi знаходзяцца ў значнай меншасці. Актualьнымі з’яўляюцца таксама малюнкi для выказвання жаданняў. У якасці картак могуць выкарыстоўвацца розныя лагатыпы і сімвалы, рэальныя фотаздымкі з удзелам дзіцяці. Яны максімальна набліжаны да рэальнасці, і дзіця ўспрымае іх лягчэй. Калі дзіця займаецца пры дапамозе малюнкаў PECS і па-за домам на занятках са спецыялістам, а карткі пры гэтым недастаткова ўнікалізаваныя, то іх можна падпісаць.

Аптымальны памер для картак з малюнкамі — 4 × 4 ці 5 × 5 сантыметраў.

Выкарыстоўваць карцінкі PECS лепш разам са спецыяльна вырабленай для гэтага папкай. Малюнкi могуць быць падзелены ў ёй на катэгорыі для больш хуткага пошуку. Лепш за ўсё выкарыстоўваць актуальны на этапе навучання набор малюнкаў з магчымасцю дадання новых старонак. Для гэтага неабходна набыць папку з падыходным мацаваннем. Размяшчэнне ў папцы ажыццяўляецца пры дапамозе ліпучкі, прымацаванай да старонкі і да малюнка. Гэта дазволіць хутка і проста вымаць карткі з папкі і выкарыстоўваць іх для заняткаў на стале або для таго, каб прынесці бацькам для спантаннай камунікацыі. Ліпучку можна прыляпіць да старонкі палоскамі па ўсёй даўжыні ці шырыні. Такі спосаб будзе больш зручны дзіцяці для самастойнага мацавання картак. Далей у папцы будзе неабходна вылучыць асобную старонку ці дзве для фарміравання дзіцём прапановы пры дапамозе малюнкаў. Дадзеныя старонкі могуць выкарыстоўвацца для заняткаў, а таксама змяшчаць пастаянныя на дзеючым этапе шаблоны прапановы для штодзённых дзеянняў.

Акрамя фарміравання папкі актуальным з’яўляецца выкарыстанне дошкі для навучання. Яна можа быць таксама зроблена самастойна з устаноўкай на ёй ліпучак.

Каб асвоіць метадку навучання PECS, спатрэбяцца базавыя ўменні: адпрацаваць добры зрокавы кантакт, словы, жэставыя сімвалы «так», «не»; стабільныя навык навучання; паўтарэнне дзеянняў «зрабі, як я».

Працу з малюнкамі PECS трэба ўводзіць з настаўнікам-дэфектолагам або іншым карэкцыйным педагогам, які, назіраючы за дзіцём, вызначыць яго навыкі і ўменні. Для першых практыкаванняў лепш за ўсё выкарыстоўваць выявы чагосьці любімага і роднага. Гэта можа быць любімая цацка, ежа, хобі, казачны персанаж. Гэтая карцінка павінна выклікаць у дзіцяці жаданне атрымаць тое, чаго няма ў пастаянным доступе.

Праца з малюнкамі PECS уключае пэўную паслядоўнасць навучання дзіцяці і спецыяльныя стратэгіі: 1) даваць картку з малюнкам; 2) аддаваць картку з малюнкам; 3) распазнаваць прадметы, якія намалюваныя на картцы; 4) складаць сказы тыпу «Я хачу... (назва прадмета)» або «Дай мне... (прадмет)»; 5) ад-

казваць на пытанні «Што ты хочаш?», «Што ты бачыш?»; 6) адрозніваць прадметы, аб якіх яго пытаюць, а таксама аб якіх ён сам кажа.

Праца з дзіцём па навучанні з дапамогай малюнкаў PECS уключае ў сябе некалькі этапаў.

На першым этапе ўводзяцца карткі, якія абазначаюць «так» і «не», выкананыя ў розных колерах (зялёным і чырвоным). Гэтыя карткі неабходныя, калі дзіця не ўмее выкарыстоўваць кіўкі і адмоўнае калыханне галавой. Калі дзіця можа вымавіць «так»/«не» або пазначыць іх рухамі, выкарыстоўваць такія карткі няма неабходнасці.

На другім этапе ўводзіцца набор картак: з базавымі і матывацыйнымі прадметамі (цукерка, марозіва, яблык, банан, печыва), карткі на розныя лексічныя тэмы, карткі з дзеяннямі. Як толькі дзіця перастае глядзець на малюнак і пачынае называць патрэбны яму прадмет вусна, выкарыстанне адпаведнай карткі неабходна спыніць.

На трэцім этапе навучання неабходна выкарыстоўваць карткі з абзначэннем розных падзей дня (мыцца, есці, гуляць у гульні, ісці ў краму, гуляць на вуліцы і інш.), розныя віды раскладаў [4].

Праца з кожным дзіцём ажыццяўляецца індывідуальна ў арганізаванай дзейнасці з педагогам (на пачатковых этапах з памочнікам) праз розныя віды дзейнасці, але ў асноўным праз гульнявую дзейнасць з выкарыстаннем розных метадаў і прыёмаў. Праца з дзецьмі актыўна ажыццяўляецца як у рэгламентаванай, так і ў нерэгламентаванай дзейнасці.

Абавязковая ўмова для пачатку навучання з малюнкамі PECS — выклікаць у дзіцяці самастойнае жаданне нешта атрымаць або зрабіць. Канчатковая мэта — самастойныя і актыўныя зносіны дзяцей з РАС з навакольнымі яго людзьмі, доўгія па часе і прадуктыўныя.

Вельмі важна для дзяцей з РАС даваць заахвочванне адразу пасля выканання задання. Можна выкарыстоўваць розныя заахвочванні: сацыяльнае («Малайчына!»), харчовыя стымулы, прадметы-стымулы, жэтоны для атрымання харчовага або прадметнага заахвочвання.

Вядома, вялікая роля ў працы з дзецьмі з РАС адводзіцца бацькам (законным прадстаўнікам). Неабходна растлумачыць і данесці да бацькоў галоўную думку — бацькі з'яўляюцца рухаючай сілай развіцця дзіцяці, яны галоўныя памочнікі педагогаў (выхавальнікаў дашкольнай адукацыі). Педагогі (выхавальнікі дашкольнай адукацыі) даюць мэты, задачы і напрамкі работы з дзецьмі, а замацаванне атрыманых навыкаў у побыце ажыццяўляюць бацькі дома.

Заклучэнне. Прымяненне падтрымліваючых і альтэрнатыўных сродкаў камунікацыі спрыяе палепшэнню лінгвістычных навыкаў, робячы іх больш прыдатнымі для працэсу камунікацыі, узаемадзеяння, выказвання ўласных патрэбаў і пачуццяў, дазваляе дзіцяці дзяліцца інфармацыяй, кваліфікаваць свае ўяўленні, развіваць чалавечы патэнцыял. Мэтакіраваная, сістэматычная праца з дзецьмі з РАС з выкарыстаннем сучасных развіваючых праграм, такіх як навучанне з дапамогай малюнкаў PECS, а таксама індывідуалізацыя працэсу навучання дазволіць правільна падабраць «ключыкі» да кожнага дзіцяці, наладзіць з ім камунікацыю, што, у сваю чаргу, спрыяе ўсебаковаму развіццю дзіцяці. Такім чынам, негаваркае дзіця можа здабыць голас і сказаць тое, што яму хочацца, што для яго важна і цікава, што яго турбуе і хвалюе, ці проста сказаць маме «дзякуй».

Спіс цытаваных крыніц

1. *Башина, В. М.* Аутизм в детстве / В. М. Башина. — М. : Медицина, 1999. — 236, [3] с.
2. *Сороко, Е. Н.* Опыт обучения коммуникативной системе обмена картинками детей с расстройствами аутистического спектра / Е. Н. Сороко, Е. Ю. Ребковец // Современные направления психолого-педагогического сопровождения детства : материалы науч.-практ. семинара, Новосибирск, 7—8 апр. 2016 г. / под ред. Г. С. Чесноковой, Е. В. Ушаковой : М-во образования и науки Рос. Федерации, Новосиб. гос. пед. ун-т. — Новосибирск : НГПУ, 2016. — С. 172—175.
3. *Горудко, Т. В.* Поддерживающая и альтернативная коммуникации : учеб.-метод. пособие / Т. В. Горудко. — Минск : БГПУ, 2015. — 148 с.
4. *Фрост, Л.* Система альтернативной коммуникации с помощью карточек (PECS) : рук. для педагогов / Л. Фрост, Э. Бонди. — М. : Теревинф, 2011. — 416 с.

УДК 378

Пучко Людміла Вікенцьеўна

Дзяржаўная ўстанова адукацыі «Жамчужненскі яслі-сад», аг. Жамчужны, Рэспубліка Беларусь, puchko.lud1896@mail.ru

ОРГАНИЗАЦИЯ АДУКАЦИОННОГО АСЯРОДДЗЯ ДЛЯ ДЗЯЦЕЙ З ЦЯЖКІМІ ПАРУШЭННЯМІ МАЎЛЕННЯ

У дадзеным артыкуле ахарактарызаваны асноўныя групы рэсурсаў асяроддзя для дзяцей з цяжкімі парушэннямі маўлення, апісана спецыяльная сістэма прынцыпаў, якая забяспечвае кіраванне асяроддзеадукацыйнай дзейнасцю.

Ключавыя словы: рэсурсы асяроддзя: прасторавыя, прадметныя, арганізацыйныя, сацыяльна-псіхалагічныя; дзеці з цяжкімі парушэннямі маўлення; дзеці дашкольнага ўзросту; спецыфічныя прынцыпы.